

SÓFALVI ANDRÁS

A Kárpát-medence rovásfeliratos emlékei a Kr. u. 17. századig¹ Kulcsszavak: *Kárpát-medence; rovásírás; nagyszentmiklósi kincs*

Manapság egyre divatosabb téma a rovásírás, amely lényegében székely nemzeti identitásunk egyik jelképe lett. Lépten-nyomon találkozunk különféle használati formáival és egyre növekvő számú dilettáns „szakértőivel”, akik szinte versenyt folytatnak annak érdekében, hogy valamely nagy ősi civilizáció bölcsőjében fedezzék fel népünk és kultúránk kialakulását, a történelem előtti időkbe vezetve vissza a székely-magyar rovásírás eredetét.

Mindeme vadhajtasok mellett, örvendetes, hogy a mérleg másik serpenyőjébe is kerül néhány írás vagy összefoglaló munka. Ezek közé tartozik Erdélyi István és Ráduly János alapvetése, mely

lényegében hiánypótló corpus, a Kárpát-medencei rovásfeliratok – az előszót jegyző Hosszú Gábor szavaival – „teljességre törekvő és hiteles katalógusa” a 17. századig.

A szerzők: Erdélyi István régész-történész, az MTA doktora, a kérdéskör tapasztalt szakértője, a magyarság keleti elemeinek nemzetközi szinten jól ismert kutatója. Ráduly János irodalomtörténész-nyelvész-néprajzkutató, a legismertebb erdélyi rovásszakértő, a témában számos tanulmány és önálló kiadvány, könyv szerzője. Közös munkájuk célja a 2004 óta – a legutóbb megjelent rovásírásos összefoglalás – előkerült rovásfeliratok közlése

mellett a régiakkal kapcsolatos újabb ismeretanyag közreadása. A délibábos olvasatok és értelmezések kiküszöbölésének legfontosabb alapelve a feliratok módszeres, élethű közlése – áll a könyv előszavában.

A szerkesztő, Erdélyi István előszavából megtudhatjuk, hogy a székely-magyar rovásírás emlékeinek összegyűjtése nem lehetett teljes, és a katalógus nem terjed ki a kéziratos rovás emlékekre. Erdélyi és szerzőtársa kiindulópontja, hogy „a székelyek soha nem voltak valamiféle török népcsoport leszármazottai, nyelvük tanúbizonysága szerint mindig magyar (ugor, azaz nem török) nyelven beszéltek... a székely-magyar rovásírás emlékeinek megfigyeltését mindig a magyar nyelv segítségével érhetjük csak el”.

A katalógusba bekerült néhány olyan, a Kárpát-medencén kívül (Moldvából,

Havasalföldről, Dobrudzsából) előkerült felirat is, amelyek tanulmányozásával közelebb lehetne jutni a székely rovásírás eredetének megfigyeltéséhez. Az isztambuli felirat – bár Törökországban került elő – helye a katalógusban azzal indokolható, hogy székely ember készítette, és a székely-magyar rovásírás egyik alapforrásának számít.

Noha vitatott a hunok nyelve – mivel több népcsoportból tevődött össze a hun birodalom – és magyarsággal való történelmi kapcsolata, nyelvük türk szálainak kimutatott megléte alapján a katalógus első fejezete a hun kori rovásírásos emlékekkel foglalkozik. A kutatásban hun kori feliratoknak tartott rovásjegyek többségéről az elmúlt években kiderült, hogy azok nem rovásfeliratok, így a fejezetben mindössze egy Budapest környéki cikáda fibulát találunk, felületén három rovásjellel,

aminek a megfejtése azonban szintúgy bizonytalan.

Az avarkori rovásírásos emlékek tanulmányozását szintén megnehezíti az avarok nyelve körüli bizonytalanság, amely elsősorban a források hiányosságából és abból ered, hogy avar név alatt több hullámban érkeztek különféle népcsoportok a Kárpát-medencébe. A régészeti ásatásokból ismert avar kori feliratok katalógusa alapján megismerhető ennek szerkezete: a rovás emlék lelőhelyének neve, jelenlegi őrzésének helye, az íráshordozó anyaga, méretei, állapota, keltezése, (megjegyzés az emlékekkel kapcsolatosan), rajz és/vagy fénykép a feliratról, első írásos említés, első kiadás nyomtatott formában, olvasatai a megfejtésével próbálkozó szakértők feltűntetésével és irodalmával. A valóban módszeres, illusztrált emlékek közreadásának egyetlen szépséghibá-

ja, hogy a közlési sorrendnek nincsen logikája (nem követi sem a lelőhelyek ABC szerinti betűrendjét, sem pedig a lelet felfedezésének időrendjét, vagy a már bizonytalanabb keltezési meghatározást sem), amely kissé nehezíti annak kezelését. A legfontosabb avar kori rovásírásos emlékek: a jánoshidai és szarvasi csont tűtartó, illetve a nagyszentmiklósi kincs edényeinek feliratai. Ez utóbbinak külön fejezetet szenteltek a kötetben.

A híres nagyszentmiklósi kincs 1799. évi századi megtalálása óta élénken foglalkoztatja a kutatókat. A két legfontosabb kérdés – mikoraiak a kincs színaranyból készült edényei? és ki nek a tulajdonát képezte? – máig nem tisztázott megnyugtatóan (avar, bolgár vagy magyar, esetleg besenyő fejedelmi kincslelet egyaránt felbukkan a kutatásban). A 23 darabból álló kincs 13

edényén összesen 18 feliratot lehet elkülöníteni. Az írásszakértők, mint Róna-Tas András az edényeken látható írásjelek késő avar kori rovásjelekkel (pl. szarvasi tűtartó) való rokonságát emelik ki, ennek kapcsán viszont Erdélyi István megjegyzi, hogy az avar kori temetők felső időhatára nem tisztázott még megnyugtatóan, azaz a kincs készülhetett az avar kor után is. A fejezet felvillantja a legfőbb olvasati javaslatokat és elméleteket a kincs eredetének és szerepének vonatkozásában, nem fogadva el Bálint Csanád (a kincslelet elemzéséről 2008-ban kiadott átfogó monográfia régész szerzője) magyarázatát, miszerint a kincs egy avar részfejedlem tulajdonát képezte volna. A kincsleleten szereplő rovásjelek közül kilenc egyik meg a székely rovásírás jeleivel, ami, Erdélyi István szerint, közös gyökerekre utal.

Az első honfoglalás kori rovásfeliratok a 20. század második felétől kerültek napvilágra főként a Duna-Tisza közének feltárásairól, bizonyítva a rovásírás használatát Árpád magyarjainak körében. Ezek közül a homokmégyi rovásfelirat megfejtési olvasata török nyelvű, mintegy alátámasztva azt a nézetet, miszerint Árpád magyarjai törökül beszéltek. A magyar rovásírás közvetítő nyelve egyes kutatók szerint a kazár lehetett.

Néhány példa (Pomáz, Karcag) alapján kimutatható, hogy a besenyők és kunok körében is használt volt a rovásírás.

A magyar középkori emlékekre mindössze két példát találunk a 15. századból, az Esztergomban őrzött Suki Benedek-féle rovásfeliratos kelyhet és egy bizonytalan kőfeliratot a Felvidékről.

Irosváta

Pósnikla

Az erdélyi rovásfeliratos emlékek katalógusa a legvaskosabb, 2009-re számuk mintegy 60 feliratra nőtt (keletkezésük a 20. század elejéig ível). Ezekből nyolc Árpád-kori és a Székelyföld különféle pontjairól származik, eleve cáfolva azt a nézetet, miszerint a rovásírást főként csak Udvarhely környékén használták volna. Ezt követik a 14. századi, majd késő középkori emlékek (15-17. század). A feliratok a könyv térképmelléklete szerint 24 lelőhelyről származnak (ezzel szemben az időrendi táblában már 27 lelőhely szerepel, a nagyváradi, isztanbuli és a térképen nem jelölt énlaki felirattal együtt). Az emlékek kronológiája az egyedi előfordulású 7-8. századi bözödi leletet leszámítva, a 11. századtól az 1668. évi énlaki kazettás mennyezet feliratáig folyamatos. A katalógusrészben 40 emlék részletes bemutatása következik, sajnos ez esetben is következetlen a sorrend, a feliratokból 14 Berekesztúr találóan „rovásírásos csodateplomnak” nevezett egyházának falairól származik.

A rovásfeliratos emlékek keltezésének meghatározását – ha szövegükben időpont nem szerepel – azok kontextusa határozhatja meg, amelyet a régészeti, művészettörténeti feltárás és kutatómunka során rögzítenek a szakemberek. A pontosság érdekében a katalógusban érdemes lett volna külön jelölni az adott felirat hordozójának eredeti vagy másodlagos helyzetét (már amennyiben van ilyen információ róla). Gondolok itt pl. a karácsonfalvi esetre, ahol a rovásfeliratot egy román kori, hengertagos kőfaragványba – feltehetően a templomhajó eredeti nyugati kapujának keretébe – vésték, amelynek egyik darabja másodlagosan került a 15. század végén épült torony második emeletének északi ablakába (keltezését illetően mindössze annyit tudunk biztosan megállapítani, hogy a 13. század és a 15. század vége között vésték kőbe). Úgyszintén meg kell jegyeznem, hogy a firtosvári kápolna kövein látható rovásjelek szigorú 12. század végi – 13. század eleji keltezése, noha történész-régész szakemberektől származik (Ferenczi Géza – Ferenczi István), nem megalapozott (mindössze egy preconcepció szülte), ugyanis ennek nincsen semmi konkrét bizonyítéka (jól datáló érem esetleg kőfaragvány), és jó tudni, hogy félköríves szentélyzáródású templomok még a 14. század elején is épültek Székelyföldön.

A bizonytalan korú emlékek külön fejezetet alkotnak. Ide sorolható a szerzők szerint a Gyergyóditró–tászkotetői köveken látható jelek nagy része. A nemrégiben felfedezett Felsősfalva–szertőtetői, ún. kelet-európai rovásírásos körbe tartozó jelek legnagyobb hányada az orhoni–jenyiszeji rovásfeliratokkal mutat rokonságot, de egy tucat jel hasonlít a székely rovásírás grafémáira, így kutatói – Berta Árpád és Károly László – felvetik annak a lehetőségét, hogy a karcolt jelek a székely írás felől közelíthetők meg.

Végül pedig a szerzők külön taglalják a hamisítványok és tévedések eseteit. Ide tartoznak a germán rúnairás magyar rovásírásnak vélt emlékei (Kecskemét, Rév-

komárom, Bonyha stb.). Az akadémiai vitát kiváltott Somogy megyei Alsóbúonon talált agyagfűvóka jeleit a szerzők nem tartják rovásfeliratnak.

A kis könyv végén részletes szakirodalmat találunk a témában érintett emlékek vonatkozásában.

A székely-magyar rovásírás újabb kiadványa sokkal több, mint egy újabb tétel rovásírásunk bibliográfiájában. Katalógus jellege, mely a teljességre törekvően jegyében fogant, alapos módszertani igénytelenséggel rovásírásunk gyakran használatos és hivatkozott alapmunkájává teszi.

Jegyzetek

1. Erdélyi István – Ráduly János: *A Kárpát-medence rovásfeliratos emlékei a Kr. u. 17. századig*. Budapest, Masszi Kiadó, 2010., 138. old.

